

INNBERETNING OM

UNDERSØKELSE AV ET GRAVFELT

på tomten for OS SENTRALSKOLE, utparsellert av gnr. 231, HOLØS NORDRE, OS sogn, RAKKESTAD prestegjeld, ØSTFOLD, i tiden 23.4. - 6.6.1959, ved stud mag art Fredrik Gaustad.

UNDERSØKELSENS FORHISTORIE

På ettervinteren 1959 ble det foretatt grunnarbeider til den fremtidige Os sentralskole i Rakkestad. Et mineskudd brakte for dagen et nesten fullstendig garnsøkk i kleber med innskåret fure. Funnet ble innrapportert til Borgarsyssel Museum, og statsstipendiat Erling Johansen kom senere på befaring. Det ble konstatert at et gravfelt ville bli berørt ved utbyggingen. Gravfeltet har tidligere ikke vært registrert av Oldsaksamlingen, og er da heller ikke med i "Østfolds Oldtidsminner". Det har bare vært kjent innen en snever krets i bygda, og først ved snauhogging av området i etterkrigsårene ble grunneieren klar over feltet. Han tilkalte dengang fylkeskonservatoren i Østfold, Laurits Opstad, som bekreftet hans oppfatning av haugene som graver.

Det kan være av interesse å notere seg at det innen den lokale befolkning har knyttet seg en viss uhygge til dette sted. Spøkeri skal, etter hva en har fått opplyst, ha skremt mang en nattevandrer fra å gå veien over Haugerhøgda alene.

Etter Erling Johansens besøk kom Oldsaksamlingen inn i bildet. Under de spesielle forhold som forelå ble det under tvil gitt tillatelse til å sløyfe en del av haugene på gravfeltet, slik at skolen kunne oppføres. Forutsetningen var da at Rakkestad kommune bekostet undersøkelsen. Undertegnede ble engasjert for dette oppdrag.

GRAVFELTET

Haugerhøgda ligger ca 2 km NW for Rakkestad stasjonsby. Det er et udyrkbart, skogbevokst høydædrag hvor grunnfjellet stikker opp i dagen. På denne høyden kunne en konstatere 9 tydelige gravhauger. Hertil kommer et ukjent antall lave hauger eller flatmarksgraver, hvorav flere ble funnet og dels undersøkt ved utgravningene.

Gravfeltet ligger dels på NORDRE HOLØS' grunn, men fortsetter også over på naboeiendommen: KRAUGERUD.

På Holøs grunn:

HAUG 1. 12 m i tverrmål. Høyde knapt 1 m.

Undersøkt, se ndf. og plan.

HAUG 2. 8 m i tvvm. H. ca $\frac{1}{2}$ m.

Undersøkt, se ndf. og plan.

HAUG 3. Ca. 8 m i tvvm.

Undersøkt, se ndf. og plan.

HAUG 4. Ca. 9 m i tvvm. H. ca. 0,7 m.

Undersøkt, se ndf. og plan.

HAUG 5. Ca. 15 m i tvvm. H. ca 2 m.

Den største av alle haugene. I toppen spor etter tidligere gravning. Noen store steiner nedenfor haugen er trolig kastet ut fra haugen. Meget pent og velbevart fortidsminne. Haugen vil bli liggende i grøntareal på skolen, og blir bevart.

På Kraugeruds grunn:

HAUG 6. Ca. 7 m i tvvm. Ubetydelig høyde.

Ligger ca. 20 m N for haug 1. Lav og vid haug med tydelig og klar kontur. Grop i toppen.

HAUG 7. Ca. 9,5 m i tvvm. H. ca 1 m.

Ligger ca. 10 m N for haug 6. Stor og pen haug. Grop i toppen.

HAUG 8. Ligger like N for haug 7. Rester av en stor haug, ~~XXXXXXXX~~ ca. 10 m i tverrmål. Ødelagt ved grustaking fra Ø, der det er gått nesten halvveis inn i haugen. Et mindre søkk i N side.

HAUG 9. På N. Holøs grunn:

På østsiden av veien, tett ved en telefonstolpe, en lav og temmelig ødelagt haug. Den ligger på en knaus og har derfød fått en meget flott kontur når den betraktes nedenfra (fra NØ).

Like NØ for denne en forhøyning som mulig kan være en grav. Tvilksom.

I tillegg til ovenstående er lokalisert og dels utgravd en rekke mindre iøynefallende fortidsminner. FLATMARKSGRAV 1.

Ca 4 m NV for haug 2. En stor stein var nesten tildekt med jord. Omkring steinen noen brente bein og potteskår.

FLATMARKSGRAV 2.

SØ for haug 2. Branngrav under flat mark.
Ingen avmerking av stedet. Undersøkt.

FLATMARKSGRAV 3.

Ca. 25 m V for haug 4. Stein stakk opp
gjennom torven. Ved avdekking avslørt et
rektangulært, steinfyllt anlegg. Noe uregel-
messig oppbygd. Branngrav i NØ hjørne.
Delvis undersøkt. Jfr. ndf.

FLATMARKSGRAV 4.

Ca 20 m SV for haug 4. Uregelmessig stein-
samling omkring en stor stein. Enkelte stein
stakk opp gjennom torven og røpet anlegget.
Undersøkt av kommunens folk etter undersøkelsen
var avsluttet på den øvrige del av feltet. Se
ndf.

Dessuten er lokalisert, men ikke nærmere undersøkt m.h.†.
utstrekning og antall:

- SSØ for hagg 2, ca 1 m utenfor planlagt grunnmur
for skolen, ligger en rundaktig forhøyning. Det
kan være en lav gravhaug. Bør undersøkes ved
anledning, muligens kan det også i dette område
finnes flere graver under flat mark.
Området ble ved undersøkelsens avslutning avmerket.
Det ble i skriv til kommunen gitt påbud om ikke
å røre anlegget, eller fylle over det.

- I området NV for "flatmarksgrav 4" sees under
torven en rekke steinsamlinger. Trolig dreier
det seg om flere flatmarksgraver. Disse ligger
i det område som er planlagt utlagt til skole-
gård. Kommunen er gjort oppmerksom på anleggene,
og det ble nedlagt forbud mot påfylling e.l. som
kunne ødelegge gravene. Skolegårdens omfang må
derfor reduseres.

- - - - -

I samband med gravfeltet må en også se et nytt felt
ca 150 m SV for Haugerhøgda. Dette er tidligere
registrert, og medtatt i "Østfolds oldtidsminner" s.89.
Dette felt omfatter minst 9 hauger.

På Holøsåsen, ca 400 m Ø for Haugerhøgda, ligger også
flere hauger og røyser. En ligger i en have, rett S
for hovedveien. Like ved mulig en annen. Oppe

i åsen N for veien ligger 1 stor røys, en mindre og lenger nede mot veien muligens noen lave hauger. Dette felt er ikke registrert tidligere, og tiden tillot dessverre ikke noen nøyere registrering av disse fortidsminner. Området bør besiktiges snarest råd, da det her foregår ~~stadig~~ nybygging, og dette vil nok med tiden virke inn på fortidsminnene.

- - - - -

Til forståelse av navnet "Hauger-høgda" kan innskytes at gården Hauger ligger NØ for høydedraget. Det er blitt meg opplyst at denne gård tidligere skal ha omfattet iallefall området helt frem til hovedveien.

UNDERSØKELSEN AV HAUG 1

Nette var den nest største av haugene på dette felt, og den største av de som ble undersøkt.

Før undersøkelsen var i samband med grunnarbeidene sprengt bort en del av den V brem. Likeså var det på N side av haugen gått tett inn til kanten. Haugens opprinnelige diameter har trolig vært omlag 12½m. I toppen var en grop. Haugen lå på skoletomtas høyeste punkt, og var bygd over en knaus. Berget gikk flere steder nesten opp i dagen.

Haugen ble åpnet med to forskuffe sjakter langs en midtakse orientert rett Ø - V. Sjaktene var 2 m brede.

I Ø-sjakten ble like ved kanten påtruffet noen tynne kullag i fyllmassen. Ca 2,5 m fra kanten steg bergflaten bratt opp, og på ca 3,5 m nådde den nesten opp i dagen. På ca 4,5 m ble påtruffet en sentralsøys av stor kuppel. Ellers besto fyllmassen hovedsakelig av finkornet sand.

I V-sjakten lå mot kanten av haugen et ganske tykt og stort kullag. Berget under flaket lett opp, og en fikk inntrykk av at det på stedet har brent et kraftig bål. Kullaget inneholdt ikke større trekullbiter og heller ikke brente bein eller oldsaker. Ved 9 m-pelen traff en ~~igjen~~ på sentralsøysen.

Sjaktene ble utvidet og sentralsøysen avdekt. Den besto av svære steiner, både bruddstein og rund kuppel. I midten lå to svære, helleliknende bruddsteiner, som dekket et jordfylt rom i sentralsøysen. Ved fjerning av steinen kom det frem en nærmest rektangulær steinramme, slik at det fremkom et simpelt og noe uregelmessig kammer eller kiste. Bunnen i kisten var dekket med flate heller, på et underlag av mørk grå, finkornet sand. Kisten var ca 1 x 1,5 m. Omlag midt i lå en samling rensete, brente bein. (Med "renset" menes her og i det følgende, at beina var fri for bålørje.)

Under fjerningen av sentralsøysen kom en utenfor (NØ for) steinrammen på et bein- og oldsakførende kullag. Dette ble først oppfattet som en sekundærbegravelse, noe en også støttet seg til ved snittet da en her kunne iakttå en nedgravning mellom 6 og 6,5 m-pelene.